

Dnešní busking v České republice a jeho nepsaný úzus — „osvědčený“ návod na ekonomickou prosperitu

Today's busking in the Czech Republic and its unwritten custom — a „proven“ guide to economic prosperity

Tomáš Mašek¹

Každý z nás bezesporu někdy potkal na ulici člověka, který hraje na hudební nástroj či zpívá, dělá ze sebe živou sochu nebo maluje, před sebou má klobouk a vybírá do něj peníze. Spěcháte-li, často tyto lidi přehlídíte a nevěnujete jim pozornost, přitom například během pandemie koronaviru šlo snad o jedinou možnost, jak zaslechnout živou hudbu. Čas od času se možná zastavíte a bez ohledu na to, zda se vám líbí to, co provozují, jim přihodíte nějaký finanční obnos do jejich různorodé kasy. Buskerům se ve společnosti nevěnuje dostatečná pozornost, pro mnoho lidí jsou možná trochu tajemnými individui či, lidově řečeno, „pochybnými existencemi“, jedná se však o jeden z posledních úkazů velmi specifického řemesla.

Dle cambridgeského slovníku můžeme dnes busking chápat jako koncept, kdy interpret hraje či zpívá zpravidla na veřejném místě za účelem obdržení finančních darů od přihlížejících či procházejících lidí. Tento význam je však nekompletním výčtem toho, co subjekt pod označením „busker“ může provozovat. Jako buskery můžeme bezesporu označit i artistry, pouliční loutkoherce, stejně tak i rychlomalíře karikatur či živé sochy a mnoho dalších činností. Přichyloval bych se tedy k širší a obecnější definici buskingu, tedy — busking je v podstatě „aktivní žebráctví“ (nechápejme ovšem tento obrat jakkoliv pejorativně).

Kdybychom hledali v historii zmínky o tomto svérázném řemesle, mohli bychom je dohledat až několik století zpět. Například oblíbenost harfy v poslední třetině 19. století je pravděpodobně zapříčiněna právě rozmachem této ekonomické strategie. Rodiče nechávali své děti hrát na ulicích právě na harfy, například v Pojizeří a na Královéhradecku se pak uchytil specifický druh tohoto nástroje, takzvaná „nechanická harfa“. Tento typ nástroje umožňoval lehkou manipulaci, a tedy i snadné cestování. Víme, že mnoho z těchto muzikantů byli kočovníci. Nejlépe však máme popsán itinerantní loutkoherce, kteří fungovali na rodové bázi a jednalo se tak o řemeslo dědičné, ze kterého vznikla většina dodnes žijících „světských“ rodů. V první polovině 20. století byl ale jakýkoliv neusedlý způsob života vnímán jako asociální a příslušníci této socio-profesní skupiny byli často označováni za „osoby po cikánsku žijící“, někdy dokonce za „bílé cikány“. Zde se tedy přímo nabízí určitá podobnost s dnešními pouličními umělci, takzvanými buskery. Otázkou však je, zda si jsou dnešní buskeři

¹ Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy; kontakt: tomas.masasa@seznam.cz

vědomí možnosti, že jsou v podstatě přímými následovnicí této skupiny, zda se cítí být jejími členy, a jaké jsou jejich možnosti v rámci sociální interakce dnešního světa. Současný pouliční performer, jak by se také mohl označit busker, by totiž mohl být jedním z mála itinerantních marginálů v této společnosti, jedním z posledních, ne-li jediným, živícím se tímto svérázným řemeslem.

Mezi dnešními buskery (nejen) v České republice je mnoho rozdílů, jelikož se nejedná o sjednocenou socio-profesní skupinu. Její zástupci však sdílejí i určité společné znaky bez ohledu na věk, sociální postavení či etnickou příslušnost. Moje sonda do života buskerů se však zaměřuje právě na buskery živící se muzikou a tancem.

Má-li busking po staletí fungovat jako zdroj obživy, musí se logicky řídit podle určitých pravidel, které bych pracovně nazval jako „nepísaný žebrácký úzus“. Dle provedeného průzkumu mezi pouličními performery tomu tak skutečně je. Problematikou těchto pravidel však je, že různé skupiny buskerů se v určitých bodech žebráckého úzu shodují, v jiných se, vcelku zásadně, rozcházejí. Pro snadnější orientaci mezi typy buskerů jsem si dovilil rozdělit tyto „řemeslníky“ do dvou skupin, dle typu jejich profesní povahy, a to na buskery koncepční a buskery organické.

Koncepční busker pracuje jednotlivě i ve skupině, kdy má předem rozdělené sety, tedy určitý počet písní zahráný v bloku, bloky či písně v blocích jsou oddělovány vyprávěním o jejich původu, či osobního zážitku daného vystupujícího, předem rozmyšlené místo, na kterém se po dobu buskingu zdržuje a pokud hraje ve skupině, má skupina typově podobné oblečení.

Organický busker naopak hraje spíš „dle nálady“, vyhledává místa s vysokou fluktuací lidí, při buskingu se často přemísťuje (umožňuje-li mu to nástroj, tak i během hraní) a snaží se interagovat s kolemjdoucími jako s přáteli. Nemá pevně ohraničené sety ani délku hraní. Organický busker bývá většinou jednotlivec.

Oslovenými subjekty v rámci průzkumu, který probíhal od dubna do července 2021, tvořeného především zúčastněným pozorováním a polostrukturovanými rozhovory, byli moji dlouholetí přátelé z řad buskerů, náhodní buskeři a bývalí buskeři z Čech, především z Prahy a Jičína z věkových skupin od 20 do 70 let, ženy i muži. Polostrukturované rozhovory čítající 20 připravených otázek byly provedeny se 3 buskery a minimálně 8 dalších performerů bylo součástí metodiky zúčastněného pozorování. Následující informace o nepísaném buskerském úzu jsou výstupem z použitých výzkumných metod.

Vzhled:

Shoda panuje většinou v pravidle o vzhledu. Je obecným pravidlem, že busker by měl vypadat čistě a upraveně. Není-li tomu tak, často se stává, že namísto finančního obnosu obdrží od kolemjdoucích posluchačů například jídlo, nápoj či cigarety, což se často stávalo při prvních zkušenostech s buskingem například mně, ale i dalším osloveným buskerům. Pokud je cílem buskera vydělat co největší finanční obnos, je tedy nevhodné vypadat, dle slov respondenta průzkumu, „jako žebrák“.

Interakce s okolím:

Dalším pravidlem, na kterém se dnešní buskeři shodnou je komunikace s okolím. Dle dotazovaných performerů je právě komunikace s potenciální klientelou, tedy případ-

ným publikem, nejdůležitějším bodem ekonomického úspěchu buskera. Je třeba být sebevědomý, hlasitý, snažit se o vyžádání takzvaných přídavků (pokud busker koncipuje svoje vystoupení jako koncert), ale je také potřeba dělat přestávky a upozorňovat na nadcházející část vystoupení. Dle respondentů průzkumu je ideální také mít připravený příběh o hudbě, kterou busker interpretuje, a příběh o jeho předešlých a nadcházejících cestách. Zpravidla však tyto příběhy nemusejí korespondovat se skutečností, měly by však upoutat posluchače a utvrdit je v „romantičnosti“ a lehké tajemnosti buskerství, dojmout a zároveň pobavit. Busker totiž není jen hudebníkem, ale komplexním performerem.

Repertoár, aneb co kdy hrát:

Buskeri se však neshodují na samotném aktu buskingu. Největší rozkol panuje v hraných písních a v důležitosti kvality jejich provedení. Někteří tvrdí, že nejlepší je hrát písně, které znějí příjemně exoticky, jsou však pochopitelné a silně rytmické. Jako nejvhodnější hudební styl se pak dle těchto respondentů pro busking jeví „klezmer“ či „gypsy swing“. Dle jiných je vhodné hrát písně z dnešní popkultury, či písně, které v lidech vzbuzují nostalgický pocit. Písně by se měly měnit dle nálady publika, po několika rychlých písních by měl například následovat pomalejší valčík nebo i, zde si dovoluji použít notoricky známý terminus technicus, „romantický“ *ploužák*.

Technická zručnost:

Na technické provedení písní se názory respondentů liší nejvíce. Dle některých buskerů je příjem úměrný technickému provedení hraných skladeb, dle jiných je tento aspekt vystupování na ulici zcela irelevantní. Jako zlatý střed by se pak z výpovědí dotazovaných subjektů dala vyvodit odpověď, že nejdůležitější je udržet rytmus a kontakt s publikem. Zaznamenal jsem i zajímavý názor, který by se dal volněji interpretovat jako *muzika by se neměla hrát virtuosně dobře, aby si posluchači nepřipadali špatně*. Kde ale vlastně tyto dosavadní znalosti uplatnit prakticky?

Místo:

Sporná jsou také místa, na kterých se „*nejlépe vydělává*“. Koncepční typ buskerů, který pojímá své vystoupení jako koncert poskládaný ze setů, nejradši vystupuje na místě, kde se mohou kolemjdoucí zdržet a utvořit hloučky. Jako takové místo si můžeme představit například volný plácek vedle zahrádky kavárny, kout náměstí, ve kterém se shlukují lidé kvůli určité architektonické památce, a podobně. Buskeri organického typu pak vyhledávají spíše místa, kde lidé mohou proudit a klientela se neustále mění. Zde si můžeme například představit „aktivními“ i „neaktivními“ žebráky notoricky známou brněnskou Masarykovu ulici neboli „*Masaryčku*“, popřípadě různé trhy a podobné akce, kde je busker organického typu spíše (možná) příjemným doplňkem k hlavní činnosti hypotetického posluchače.

Roztříštěnost buskerského úzu, ale i jeho obecná znalost je důkazem, že se jedná o subkulturu, která sice nemá jednotná pravidla a není homogenní, vyznačuje se však jakousi kvazi jednotou. Mezi samotnými buskery je povědomí o tom, že jsou součástí určité subkultury povětšinou latentního rázu. Někteří z nich, leč se živí hudbou, se

nepovažují za muzikanty a své činnosti nepřikládají žádnou přidanou hodnotu, po buskování svůj nástroj odkládají a vrací se k němu znovu až při dalším „vykonávání řemesla“. Naprostou většinu buskerů však spojuje účel činnosti, tedy co nejlépe se finančně zajistit, pro mnohé z nich je busking také jediným či majoritním zdrojem příjmů.

Itinerance mezi buskery již není tak rozšířený životní styl, jako například v 90. letech 20. století, avšak stále mezi buskery najdeme jedince, kteří prakticky žijí na cestách a svůj domov a živobytí si nosí na zádech.

Dle výpovědí oslovených buskerů nemají tito jedinci kvůli své příslušnosti v rázovité socio-profesní skupině nijak omezenou možnost sociální interakce v dnešní společnosti, dodržují-li první pravidlo, tedy pravidlo společensky přijatelného vzhledu. Povětšinou je jejich příslušnost k této skupině, na kterou se dnes většinou již nenaohlíží jako na vyloučení hodnou, chápána jako ze zásady romantická. Busking se tak pomalu stává obecně přijatelnou formou výděлку, zahalenou v roušce romantického tajemství, která může dnešním buskerům v jejich profesi jen pomoci a díky znalosti buskerského úzu se úspěšnými členy této rázovité skupiny můžete stát i vy, buskerem totiž může být naprosto každý.

Tomáš Mašek je studentem 2. ročníku na Ústavu etnologie FF UK, je aktivním hudebníkem a občasným buskerem se zaměřením na lidovou tvorbu hmotného i nehmotného rázu, alternativní hudbu a divadlo.